

7. Плахотнік О.Ю. Інновація та інноваційний процес як педагогічні категорії // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми // Зб. наук. праць / Редкол.: І.А.Зязюн (голова) та ін. – Київ-Вінниця: ДОВ Вінниця, 2000. – С. 410-414.
8. Рекомендації до проекту Національної стратегії сталого розвитку України за підсумками конференцій: Економічні реформи в Україні у контексті переходу до сталого розвитку. – К.: Інтелсфера, 2001. – С. 159-174.
9. Саєнко Т.В. Освіта екобезпечного інформаційного суспільства: проблеми і перспективи. – К: Освіта України, 2008. – 299 с.
10. Стратегія ЄЕК ООН освіти для сталого розвитку. – Одеса: Екологія, 2005. – 44с.

Рассмотрены пути модернизации экологического образования высшей школы в период компетентностной парадигмы и заключительного этапа Декады образования для устойчивого развития (2011-2014 гг.).

Мониторинг экологического образования; образование для устойчивого (сбалансированного) развития; информационное общество.

The ways of modernization of ecological or environmental education in high school during the competency paradigm and final phase of the Decade of Education for Sustainable Development (2011-2014) were discussed.

Monitoring of ecological or environmental education, education for sustainable (balance) development; information society.

УДК 378.057.875

ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ СТРУКТУРИ ОСОБИСТОСТІ В НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Л.А. Сподін

Систематизовано підходи до розуміння сутності структури особистості в наукових дослідженнях; запропоновано антропоморфну схему структури особистості.

Ключові слова: особистість, структури особистості, спрямованість.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Важливим фактором підвищення ефективності будь-якої організації в умовах ринкової системи господарювання є активізація людського начала, що робить актуальною і саму проблему людини, спонукає до вивчення складного поняття особистості та її структури. Сьогодні, як зазначають багато дослідників, акцент слід робити саме на особистості виробника, зокрема на тих її складових, які в значній мірі

обумовлюють результативність професійної діяльності, що не можливо зробити без глибокого дослідження структури особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значну частку в дослідженнях структури особистості займає соціально-психологічний аналіз мотиваційної сфери особистості, що інтерпретується в різних поняттях: через систему потреб (І.А.Кікнадзе, І.М.Чудінова); інтересів (А.Г.Здравомислов, В.І.Лавриненко); ціннісних орієнтацій (Н.І.Непомнящая, А.В.Соколов, З.І.Файнбург та інші); соціальних установок (А.Т.Асмолов, Ш.А.Надірашвілі); як ієрархія соціальних диспозицій (В.А.Ядов); у співвідношенні загальнолюдського, соціально-специфічного та індивідуального (Б.Д.Паригін); у співвідношенні природного, емоційного та соціального (Т.А.Марченко). Соціальний варіант структури особистості представлено рольовою концепцією (І.С.Кон; Б.Г.Ольшанський).

Мета статті – систематизувати різні підходи до розуміння сутності структури особистості в наукових дослідженнях, запропонувавши власну.

Виклад основного матеріалу. Пізнання структури особистості – проблема не тільки «вічна», але й сучасна, адекватна постановка якої стала можливою на певному етапі розвитку науки і суспільства.

Поняття «структура» вперше було введено в науковий ужиток гештальтпсихологією (20 роки ХХ ст.). Загальним для різних визначень поняття «структура» є розуміння її як внутрішньої будови цілісного об'єкта. Структурні зв'язки елементів об'єкта співіснують і взаємодіють у системі, виконуючи певні функції.

Особистість – термін, що означає: стійку систему соціально значущих рис, які характеризують індивіда як члена того чи іншого суспільства чи спільності; індивідуального носія цих рис як вільного та відповідального суб'єкта свідомої вольової діяльності [1; С. 313].

Структурно розчленована, диференційована особистість є продуктом історичного розвитку наукового світогляду, на кожному етапі виділялись та досліджувались різні сторони особистості, готуючи складові для наступних цілісних структурних вчень. К.К.Платонов звів всі існуючі теорії в таку таблицю [2].

Таблиця

Домінуюча теорія	Роки
Особистість як профіль психічних функцій	1917-1936
Особистість як досвід людини	1936-1950
Особистість як темперамент та вік	1950-1962
Особистість як сукупність відношень, що проявляються в спрямованості	1962-1970

Найбільш інтенсивного вивчення проблема структури особистості набула в 60-70 рр. у психології. Психологічна структура особистості будувалась на основі різних критеріїв та принципів: як

сукупність властивостей та якостей особистості (А.Ковальов; В.Мерлін; І.Палей); як система психічних відношень людини до дійсності (В.Мясіщев); як міра співвідношення соціального та біологічного (А.Зворикін; К.Платонов).

Західні теорії особистості, насамперед філософські, пішли по шляху подальшого розриву і протиставлення особистості та суспільства, особистості та природи, особистості та будь-якої спільності взагалі. В аспекті розглянутої проблеми це виявилось у дискредитації та приниженні розумового, інтелектуального начала у структурі особистості, а також у застосуванні методів інтроспекції та інтуїтивізму в її пізнанні. Так, А.Шопенгауер сутність людини бачить у волі, яка у своєму розгортанні створює всю різноманітність структури особистості, причому воля у цій структурі виступає як непідвладна розуму, первинна, ірраціональна сила. Ф.Ніцше зводить сутність людини до «волі до влади», А.Бергсон – до «життєвого пориву», З.Фрейд – до «лібідо».

В кінці ХІХ ст. пізнавальна програма В.Дільтея зумовила розділення суб'єктних і об'єктних визначень особистості. Так, у теоріях структурного функціоналізму (Т.Парсонс) індивід розглядається як пасивний продукт обставин, який сприймає прийняті в суспільстві норми і виконує ролі та завдання, що диктуються суспільством. Одиницями соціальних структур для Т.Парсонса є саме ролі, а не особистості, і тоді структура особистості виглядає як структура установок – рольових очікувань, тобто вимог до індивіду з боку суспільства.

У теорії зачинателя рольових концепцій Дж.Міда активності суб'єкта відводилось значне місце у вигляді компонентів особистості, так Я (I) на рівні з «соціальним Я» (Me) створює цілісну особистість – self.

Незадоволеність позаособистістним розглядом суспільства призвела до того, що в соціології поряд із домінуючими об'єктивістськими доктринами існують суб'єктивістські. Однак, оскільки за точку відліку береться бажання і мотиви індивідів, суб'єктивний сенс, який вони вкладають в свої дії, сама мотиваційно-сміслова сфера діяльності особистості виводиться інтуїтивно або запозичуються готові моделі особистості із психології.

У психології людина зводилась до свідомості, яка виступала в дослідженнях як замкнений духовний осередок самоусвідомлюючих почуттів та думок, який вміщував у собі джерело дуалізму внутрішнього і зовнішнього, психічної діяльності та тілесної поведінки, відображувальної і мотиваційної сфер життя особистості, тому це спричинило не тільки відрив духовності людини від світу, але і поділення самої духовності, а також побудову на окремих сторонах

особистості самостійних теорій, зведення до цієї сторони всієї структури особистості.

В руслі психології свідомості на основі методу інтроспекції будуються різні структури свідомості: структура як поєднання почуттів у структурній психології В.Вундта і Е.Тітченера; структура інтенціонального акта свідомості у Ф.Брентано, яка складається з трьох елементів: поява об'єкта у свідомості, судження про нього в параметрах «істина – брехня», емоційне відношення, однак самі об'єкти розглядаються лише як феномени свідомості; структура як неподільна цілісність – «гештальт» – у теорії феноменальних полів; «потік свідомості» У.Джеймса, який будучи очищеним від предметнообразного змісту зводиться до вольового начала.

На противагу науково-експериментальній, аналітичній психології, що розщеплює психіку на елементи, виступає «розуміюча психологія» з вимогою цілісного її дослідження. Цей напрям було методологічно обґрунтовано В.Дільтеєм, який спирався на безпосереднє переживання суб'єктом свого духовного світу. Сам В.Дільтей структуру внутрішнього світу суб'єкта розумів в єдності афекту, інтелекту і волі. Його послідовник Е.Шпрангер вважав, що структура психіки є співвідношенням різних цінностей. У пошуках необхідних структуроутворюючих ціннісних установок Е.Шпрангер виходив за рамки ізольованого індивіда у сферу культури та визначив шість ціннісних установок. Ним виділено окремі сторони структури особистості та відповідні ідеальні типи людських індивідуальностей: «економічний» – людина господарства, «теоретичний» – людина науки, «естетичний» – людина мистецтва, «соціальний» – людина любові і самовідчуття, «політичний» – людина влади, «релігійний».

Як реакція на інтроспекціонізм та інтуїтивізм на рубежі ХХ ст. виступає біхевіоризм, представники якого намагаються знайти матеріально-предметний еквівалент психічному, розглядаючи його в біосоматичних реакціях людини на середовище. Але взяті позасоціально, поза контексту людської цілеспрямованої діяльності, вони не відрізняють особистість людини від тварини і тому при такому «біологізаторському» підході вся їх складна структура зводиться до системи однозначних реакцій поведінки на стимули.

Своєрідну натуралістичну теорію динамічної структури особистості будує З.Фрейд. Хоч він і розглядає психіку як цілісне автономне утворення, незалежне ні від зовнішнього світу, ні від соматики, його натуралізм позначається в намаганні вивести духовне життя людини з вітальних спрямувань, у фактичній відмові від свободи на користь природи. За З.Фрейдом, свідоме «Я» (Ego) виступає полем боротьби двох протилежних сил: «Воно» (Id) – джерело психічної енергії, сексуальних (Libido) та агресивних потягів,

що рвуться назовні та «Зверх–Я» (Super – Ego) – установки соціального середовища, що виконує роль морального цензора, який охороняє «Я» від соціально неприйнятних потягів. При цьому З.Фрейд неодноразово підкреслював, що домінуючою системою в людині є «Воно», а свідомість виникає потім лише як необхідність обліку вимог реальності. «Воно» та «Зверх–Я» – архаїчно безсвідомі елементи, що передаються у спадок. Свідоме «Я» є лише полем, де розігрується битва, і постійно знаходиться у стані того, хто захищається – з одного боку, від неприйнятних вимог «Воно», з другого – від докорів сумління «Зверх–Я», а первісним «природним» у людині при натуралістичному підході виявляється «Воно».

«Гуманістична психологія» намагається відобразити особистість в її цілісності, активності, самореалізації. Структура особистості в «гуманістичній психології» була розроблена її засновником А.Маслоу і є п'ятирівневою ієрархією потреб людини:

- 1 - рівень складають фізіологічні потреби (біологічні, вітальні);
- 2 - потреби в безпеці та захисті;
- 3 - в емоційних зв'язках з іншими людьми, дружбі, коханні;
- 4 - самооцінці та самоповазі, повазі других;
- 5 - вищий рівень, займає потреба в самоактуалізації» .

На думку багатьох радянських вчених, адекватне дослідження структури особистості не можливе без аналізу її в соціальному середовищі та поза людською діяльністю.

Так, І.Бекешкіна вважає, що головним у структурі особистості є її соціальна спрямованість. Використовуючи факторні опитувальники (Г.Айзенка, П.Гілфорда, Ф.Кеттела) можна виявити лише деякі риси особистості, але не дослідити особистість та її структуру в цілому. Соціальна спрямованість особистості може бути виявлена тільки із теоретичного розгляду співвідношення «особистість – суспільство» [3].

А.Ковальов будує структуру особистості, виходячи із міри усталеності її елементів, показуючи переходи від простих елементів до більш складних, комплексних, вважаючи, що властивості особистості створюються із психічних процесів на фоні станів. У процесі діяльності властивості певним чином зв'язуються одні з іншими у відповідності з вимогами діяльності та створюють складні структури, до яких автор відносить темперамент (система природних властивостей), спрямованість (система потреб, інтересів, ідеалів), здібності (ансамбль інтелектуальних, вольових, емоційних властивостей), характер (синтез відношень і способів поведінки) [4].

К.Платонов пропонує структуру особистості, яка побудована за принципом співвідношення соціального та біологічного [2], виділяючи чотири рівні: 1) виключно соціально обумовлені властивості особистості (спрямованість, моральні властивості, відношення); 2)

досвід, що надбаний індивідуально (знання, вміння, навички, звички, рівень особистої культури); 3) індивідуальні особливості психічних процесів (властивості відображення); 4) біологічно обумовлені властивості особистості (темперамент, інстинкти, задатки).

Структура особистості, яка трактується через ієрархію соціальних диспозицій, запропонована колективом авторів під керівництвом В.Ядова [5], де виділено такі диспозиційні рівні:

перший, нижчий рівень – *елементарні фіксовані установки*, які не мають модальності та несвідомі. Автори притримуються розуміння установки у руслі школи Д.М.Узнадзе: соціальна установка звичайно розуміється як схильність до сприйняття, оцінки та поведінки і стосується окремих соціальних об'єктів, ситуацій, їх властивостей;

другий рівень – *соціально фіксовані установки, їх система*. Ці установки мають складну структуру, в якій є емоційний (оціночний), когнітивний і власне поведінковий компоненти. Фактори, що її формують, з одного боку, предметні потреби соціального існування, які пов'язані з включенням індивіда у первинні та інші контактні групи, а з іншого боку – відповідні соціальні ситуації.

третій диспозиційний рівень – *загальна домінуюча спрямованість інтересів особистості на певні сфери соціальної активності*, які формуються на основі ідентифікації з певною сферою соціальної діяльності.

четвертий, вищий рівень – *система ціннісних орієнтацій на мету життєдіяльності та засоби її досягнення*. Формування ціннісних орієнтацій відповідає вищим соціальним потребам особистості у саморозвитку та самовираженні в конкретних історично-обумовлених формах життєдіяльності, які характерні для способу життя суспільства і соціальної групи, до яких належить індивід і з яким він себе ототожнює.

Автори згаданої структури особистості вважають, що такий розподіл за рівнями може викликати заперечення, адже на вищому рівні крім ціннісних утворень потрібно виділити і таке диспозиційне утворення як життєві принципи чи «концепцію життя». На їх думку, також є сумнівним, що рівні домінуючої спрямованості інтересів та ціннісних орієнтацій мають явні відмінності.

В.Асеєв при дослідженні мотиваційної сфери особистості зазначає, що мотивація як рушійна сила людської поведінки є головною в структурі особистості, пронизуючи її основні структурні утворення: спрямованість особистості, характер, емоції, здібності, діяльність і психічні процеси [6].

Г.Щокін розглядає особистість як складне ціле, що створюється з окремих блоків (спрямованість, можливості, особливості поведінки) [7].

Колектив вчених (Г.Клімов, І.Седляр, М.Янцур) пропонує структуру особистості, яка передбачає такі підструктури [8]: спрямованість особистості; досвід особистості; особливості психічних процесів особистості; біопсихічні властивості особистості; здібності і характер особистості.

Складність особистості як суб'єкта дослідження обумовлює факт її структурування за різними критеріями. Будь-яка структура особистості не може бути повністю ідентичною особистості як складному динамічному утворенню. Тому, думка О.Ф.Больнова про те, що «для власного ж часу (так само, як і для окремої людини) відсутня картина сутності, оскільки все це перебуває в живому розвитку. Звернене до власного часу питання про узагальнену картину людини є вияв безплідної ... тенденції.» – цілком логічна і переконує в неможливості остаточного абсолютно адекватного подання структури особистості. Таким чином, ідентифікація структури особистості може відноситися до так званих «відкритих питань», час розв'язання яких не визначений самою їх постановкою; вони відкриті для нових неочікуваних відповідей [9; С.110].

З іншого боку, виходячи з практичних потреб необхідно спиратися на таку структуру особистості, яка допоможе розуміти головні тенденції розвитку особистості та слугуватиме основою науково обґрунтованого формування її певних рис та властивостей, наприклад, у навчально-виховному процесі.

Притримуючись думки багатьох вчених про ієрархізовану структуру особистості та виходячи з потреби оптимального впливу на розвиток людини, ми підходимо до побудови структури особистості .

«Головою» такої структури може бути «Образ Я», або «Я-концепція». Посилаючись на думку В.М.М'ясищева, що ядром особистості, яка визначає рівень і характер цілісного функціонування всіх складових в єдиній психічній організації людини, є система суб'єктивно-оцінних індивідуально-вибіркових ставлень цієї особистості до дійсності, І.Д. Бех прийшов до висновку, що психологічну структуру людського ставлення складають пізнавально-емоційні утворення, їх своєрідний сплав. За своїм змістом окресленим ним такі структурні утворення є внутрішнім індивідуально-вибірковим ставленням особистості до матеріальних та ідеальних предметів, які були своєчасно емоційно оцінені, тобто набули свідомого суб'єктивного смислу і цінності. Саме ці усвідомлені узагальнені морально-духовні утворення, що набули статусу власної особистісної цінності суб'єкта, і є змістом образу «Я» («Я-концепції»), яка утворює ядро людської особистості як регулятора її поведінки та діяльності. З іншого боку, саме на цю сентенцію В.М.М'ясищева спираються інші дослідники, вважаючи спрямованість ядром особистості.

Ми зобразили у схемі структури особистості «спрямованість» як хребет (спинний мозок), виходячи з того, що він безпосередньо з'єднаний з головним мозком («Я-концепція») та створює з ним єдину нервову систему, яка пронизує всі інші частини так званого «тіла». Таке представлення цих частин структури вказує на можливість лише аналітичного поділу особистості на певні структурні компоненти, адже вона є нерозривною цілісністю, інші її частини пов'язані одна з одною за допомогою такого утворення як «спрямованість». До структури особистості також включено такі компоненти як «здібності», «досвід», «характер», «особливості психічних процесів» та «біопсихічні властивості особистості», які складають її «тіло», проте ми не ставимо за мету визначити місце та взаємозв'язки всіх цих компонентів структури. Так як, в основному, дефініція поняття «особистість» нерозривно пов'язана з поняттями «діяльність» та «спілкування», через які відображується її буття і формування, ми зобразили в антропоморфній схемі структури особистості «діяльність» та «спілкування» як компоненти, що надають їй можливість розвиватися, тобто як її опору. Звичайно, така схема не повністю передає всю складність структури особистості, проте вона дозволяє подати особливості поєднання її компонентів та зобразити їх у системі нерозривних зв'язків навіть на площині.

Висновки. Таким чином, складність особистості як суб'єкта дослідження обумовлює факт її структурування за різними критеріями; більшість дослідників аналітично виділяють в структурі особистості таку важливу складову як загальна спрямованість; одним із видів реалізації спрямованості особистості у конкретній дійсності є її професійна спрямованість. Цікавим, на наш погляд, є дослідження кореляції понять «структура особистості», «спрямованість» і «професійна спрямованість» та розроблення гнучкої науково-обґрунтованої системи заходів щодо створення оптимальних психолого-педагогічних умов для формування професійної спрямованості особистості, що не можливе без адекватного розуміння сутності структури особистості та взаємозв'язків між її компонентами.

Список використаних джерел

1. Философская энциклопедия – М.: Сов. энциклопедия, т.5, 1970. – 740, с.
2. Платонов К.К. Структура и развитие личности / К.К. Платонов. – М.: Просвещение, 1986. – 254 с.
3. Бекешкина И.Э. Структура личности как объект комплексного исследования (методологический анализ): Дисс... канд. философ. наук. / И.Э Бекешкина. – Киев, 1982. – 391 с.
4. Ковалев А.Г. Психология личности. / А.Г.Ковалев. – М.:Просвещение, 1970. – 391 с.

5. Саморегуляція и прогнозирование социального поведения личности. / [Борзикова Л.В., Водзинская В.В., Каюрова В.Н. и др.]; под ред. В.А.Ядова.– Л.: Наука, 1979. – 62с.
6. Асеев В.Г. Мотивация поведения и формирование личности / В.Г.Асеев. – М.:Мысль, 1976. – 158 с.
7. Щекин Г.В. Основы психологических знаний / Г.В.Щекин. – К.:МЗУУП, 1994. – 109 с.
8. Клімов Г.І., Седляр І.О., Янцур М.С. Професійна орієнтація і методика профорієнтаційної роботи. (практикум) / Г.І.Клімов, І.О.Седляр, М.С.Янцур. – К.: Рівненський держ.пед.інститут, 1995. – 180 с.
9. Больнов О.Ф. Філософська антропологія та її методичні принципи. // Сучасна зарубіжна філософія: Течії і напрями [Текст]: хрестоматія: Навч.посібник / Міжнародний фонд "Відродження"; Упорядн. В.В. Лях, В.С. Пазенок. – К.: Ваклер, 1996. – 428 с.

Систематизированы подходы к пониманию сущности структуры личности в научных исследования; предложено антропоморфную схему структуры личности.

Личность, структуры личности, направленность.

A systematic approach to the understanding of the structure of personality in scientific research; proposed scheme anthropomorphic personality structure

Personality, personality structure, orientation.

УДК 377.1:37.011

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЗАСТОСУВАННЯ КЕЙС-ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ФАХОВИХ КОМПЕТЕНЦІЙ МАЙБУТНІХ ТЕХНІКІВ-МЕХАНІКІВ

І.П. Стаднійчук, здобувач кафедри соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті;

У статті обґрунтовано мету, завдання, вимоги та етапи створення й упровадження кейс-технологій у освітній простір вищих навчальних закладів I-II рівня акредитації; спроектовано специфіку їх реалізації у професійній підготовці майбутніх техніків-механіків; доведено доцільність застосування діяльнісного, компетентнісного та особистісного підходів для формування системи фахових компетенцій.

Кейс-технології, формування фахових компетенцій, професійна підготовка, техніки-механіки, навчальні кейси.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Формування фахових компетенцій майбутніх техніків-механіків тісно пов'язане з уміннями й навичками самостійного розв'язання електротехнічних